

Saldo migrace v České republice 1995-2016

Martin Ouředníček, Zuzana Kopecká

Migrační bilance je základním znakem populační dynamiky obcí a do značné míry podává obraz o vývoji systému osídlení i atraktivitě jednotlivých typů obcí. Specializovaná mapa navazuje na práce prezentované v minulosti výzkumným týmem Urbánní a regionální laboratoře a práce Zdeňka Čermáka (1996, 2001) na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Design map je založený na legendě prezentované poprvé v migrační kapitole Atlasu sociálně prostorové diferenciaci (Novák, Čermák, Ouředníček 2011). Mapový list obsahuje celkem tři kartogramy: první je kompilací mapy ze zmiňovaného atlasu a zobrazuje migrační saldo na úrovni obcí z let 1995–2006. Druhá mapa podává informaci o nejdynamičtější období rozvoje Česka v letech 2007 a 2008. Toto období bude zřejmě na dlouhou dobu představovat nejvýraznější vrchol intenzit migrace. Ekonomická konjunktura přitáhla do země významné množství zahraničních migrantů, jejichž příliv způsobil následně i zvýšenou migrační aktivitu uvnitř státu (vnitřní migrace). Dynamický růst populace zřejmě posílil všechny druhy urbanizačních procesů, i když různou silou. Kromě suburbanizačních tendencí se do určité míry projevovaly také kontraurbanizační trendy (Ouředníček, Novák, Šimon 2013). Časově pak mapový list doplňuje informace ze specializovaných map hodnotících migrační bilanci na úrovni obcí, které byly publikovány na www.atalsobyvatelstva.cz (Ouředníček, Přidalová, Nemeškal 2014) a jejichž analytická část zahrnuje období do roku 2013. Nejnovějšímu období v letech 2014–2016 je následně v této specializované mapě věnována největší pozornost.

Metodicky je analýza založena na rozdělení obcí Česka podle populační velikosti kombinované s vymezením suburbánních obcí pro městská jádra nad 10.000 obyvatel. K metodice vymezení jsou uvedeny podrobnější informace na jiném místě portálu (Špačková, Ouředníček, Novák 2016). Tabulka 1 podává základní informace o těchto kategoriích. V první části tabulky jsou seřazena města do tří velikostních kategorií: 14 krajských měst včetně Prahy, středně velká města s více než 25.000 obyvatel a malá města nad 10.000 obyvatel. U všech tří kategorií měst byla zároveň vyčleněna jejich suburbia, která jsou prezentována v dalším řádku. Příslušnost suburbií byla stanovena na základě směrové migrace z příslušných jader. Zbývající – venkovská – území jsou následně kategorizována do tří skupin podle populační velikosti. Důležitým aspektem tohoto členění je především oddělení suburbánních a venkovských obcí, což následně umožňuje základní komparaci suburbanizačních a kontraurbanizačních procesů (Ouředníček, Špačková, Novák 2013).

Tabulka 1: Migrační saldo podle kategorií obcí v letech 2007–2008 a 2014–2016.

Kategorie obce	2007-2008		2014-2016	
	migrační saldo	hmms (‰)	migrační saldo	hmms (‰)
Krajská města	26130	9,31	9470	3,32
Města s více než 25 000	-2135	-1,54	-3751	-3,12
10 001 až 25 000	865	0,66	-2963	-2,12
Suburbánní zóna	34946	20,47	15873	8,36
2001 až 10000	3522	2,51	-2622	-1,91
501 až 2000	7347	6,99	838	0,77
Obce s méně než 500	7194	9,94	2389	3,28
Celkem	77868	7,50	19234	1,82

Zdroj dat: ČSÚ (2017)

Specifickým aspektem diferenciacie migračních přírůstků v současnosti je růst nejmenších obcí lokalizovaných mimo metropolitní oblasti velkých i menších českých měst (Ouředníček, Novák, Šimon 2013). Tato situace, kdy rostou i velmi malé obce mimo suburbánní zóny, evokuje porovnání s tendencemi v USA a v některých západoevropských zemích od 70. let 20. století (Champion 2001, Šimon 2014). Relativně významné zisky posouvají rovněž vnímání kontraurbanizačních tendencí jako pouze kvalitativní změny bez nároků na srovnatelnost významu tohoto procesu s urbanizačními a suburbanizačními procesy. Z map migračního salda v letech 2007–2008 vyplývá víceméně plošný růst obcí mimo metropolitní oblasti, který byl jednoznačně sycen i mezinárodní migrací. Rovněž mapa z posledního sledovaného období z let 2014–2016 vykazuje růst některých ryze venkovských oblastí vzdálených od největších českých metropolí. Jedná se opět zejména o vnitrozemí Čech a růst nejnižší velikostní kategorie obcí s populací do 500 obyvatel (dříve si toho všimají i Přidalová, Ouředníček, Nemeškal 2015).

Princip vymezení suburbánních obcí do určité míry limituje ztotožnění růstu malých venkovských obcí s rozšiřováním klasického procesu suburbanizace, který je založen na kombinaci intenzivní bytové výstavby a přistěhování obyvatelstva z jádrových měst nad 10.000 obyvatel. Přesto můžeme na základě kartografické vizualizace lokalizaci rostoucích malých obcí rozdělit do dvou typů: (i) pokračování, rozšiřování nebo vyplňování suburbánních oblastí; (ii) růst malých obcí zcela mimo metropolitní oblasti. Oba tyto typy růstových obcí jsou dobře patrné z mapového vyjádření, kde jsou nejmenší obce označeny číslicí 1. Červené polygony obcí s kladným migračním saldem jsou dobře viditelné jak v těsném kontaktu se zvýrazněnými zónami rezidenční suburbanizace (areály ohraničené tlustou čarou), tak ale i v relativně vzdálených polohách od metropolitních oblastí. Rovněž u tohoto druhého typu rostoucích venkovských obcí můžeme vysledovat výrazné prostorové vzorce. Dobře patrná je zejména koncentrace malých růstových obcí v Čechách a méně na Moravě, dále jejich koncentrace do os spojujících velká česká města. Nápadné jsou zejména shluky na spojnicích mezi Prahou a ostatními velkými městy v Čechách, naopak sektory mezi těmito osami mají převahu depopulačních obcí.

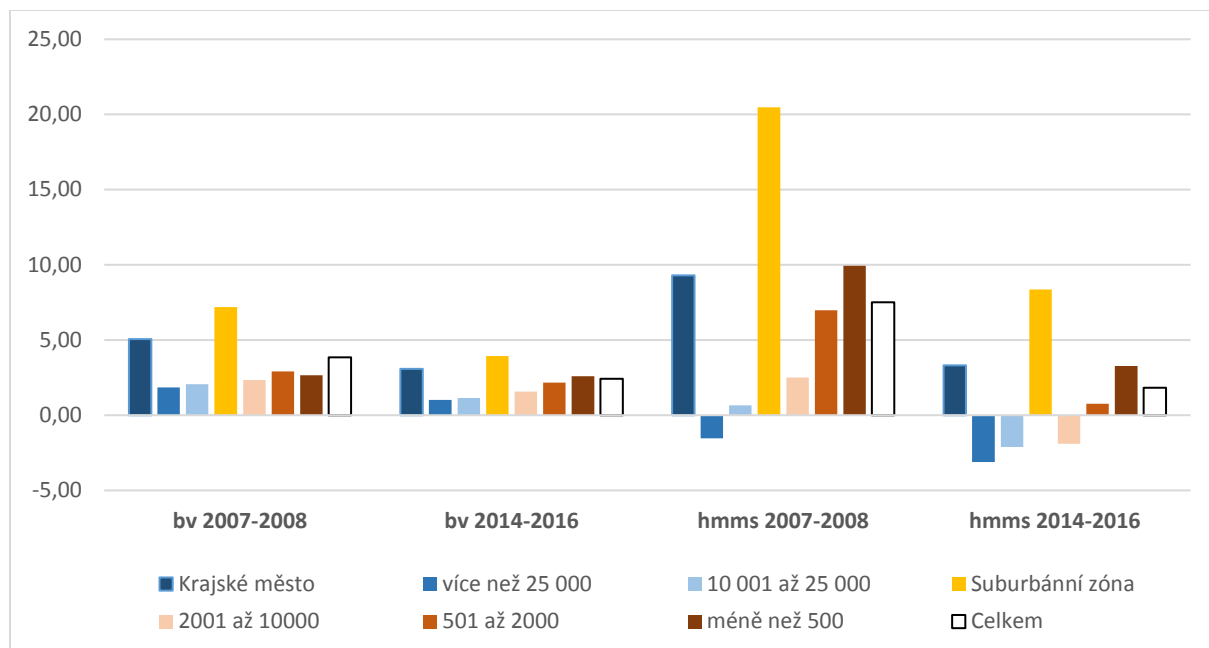
Nové tendence v migračních preferencích obyvatelstva vzbuzují přirozeně otázky po faktorech diferencovaného růstu malých obcí. V první řadě je vhodné ověřit, zda se v těchto obcích realizovala bytová výstavba a nejde vlastně jen o rozšíření suburbanizace a zda můžeme sledovat i další procesy. Ouředníček (2007) definoval mimo suburbanizaci dalších 6 procesů transformace sídelního systému, které zahrnují například transformaci chat a chalup na permanentní bydlení či stěhování obyvatel do existujícího staršího bytového fondu. Podobně se v zahraniční literatuře, v posledních letech nově akcentuje koncept tzv. suburbanizace chudých (Hochstenbach, Musterd 2018) a únik z drahého městského bydlení do zázemí města. Určitou úlohu mohou stále hrát i environmentální a zdravotní důvody stěhování. Všechny popisované trendy ve stěhování mají také výraznou souvislost se stárnutím (městské) populace a s preferencemi žít mimo stresující, méně bezpečné, méně zdravé a drahé prostředí velkých měst. V literatuře (van den Berg a kol. 1982) je pro tento typ migrace zdůrazněna preference středně velkých měst – v českém kontextu 50-100 tis. obyvatel. Tato města však v Česku vykazují jak nejnižší intenzity bytové výstavby, tak i největší relativní migrační úbytky v obou sledovaných obdobích. Rozhodně tedy nepředstavují nejatraktivnější rezidenční prostředí v Česku. Počty a intenzity dokončených bytů jsou uvedeny pro všechny sledované kategorie a dvě období v tabulce 2. Migrační saldo a bytová výstavba jsou pak přehledně porovnány na obrázku 1.

Tabulka 2: Dokončené byty podle kategorií obcí v letech 2007–2008 a 2014–2016.

Kategorie obce	2007-2008		2014-2016	
	dokončené byty	intenzita na 1000 obyvatel (‰)	dokončené byty	intenzita na 1000 obyvatel (‰)
Krajská města	14209	5,06	8759	3,07
Města s více než 25 000	2320	1,85	1214	1,01
10 001 až 25 000	2944	2,06	1598	1,14
Suburbánní zóna	12256	7,18	7484	3,94
2001 až 10000	3295	2,35	2163	1,57
501 až 2000	3109	2,91	2343	2,16
Obce s méně než 500	1862	2,66	1881	2,59
Celkem	39993	3,86	25442	2,42

Zdroj dat: ČSÚ (2017)

Obrázek 1: Migrační saldo a dokončené byty podle kategorií obcí v letech 2007–2008 a 2014–2016

Zdroj dat: ČSÚ (2017)

Charakteristickým znakem vývoje v posledních letech (2014–2016) je snížení variance a prostorová nivelizace migračních procesů. Oproti dynamice v období 2007–2008 jsou jak v případě bytové výstavby, tak zejména v případě hodnot migračního salda zřejmě mnohem nižší rozdíly mezi jednotlivými typy obcí. Zjednodušeně bychom mohli shrnout současné tendence vývoje sídelního systému jako pozvolný růst metropolitních oblastí, obnovenou atraktivitu centrálních jádrových měst s pokračující suburbanizací. Ta je sice méně intenzivní než v období ekonomické konjunktury, avšak představuje stále dominantní urbanizační proces v Česku. Pokračuje, i když také s nižší intenzitou, rozšiřování rezidenčně atraktivní oblasti v hlavních metropolitních regionech a zároveň také růst malých obcí v osách mezi krajskými městy v Čechách. Naopak městečka a města od kategorie 2000 do 100.000 obyvatel jsou nejvíce zasažena depopulačními trendy. Je proto do značné míry potřeba přehodnotit dříve akcentované teorie o depopulaci venkovských prostorů v Česku a atraktivitě středně velkých měst. Jako vhodné teoretické východisko se jeví delokalizace některých zásadních činností, které strukturují sociální a funkční prostředí v současnosti (Svoboda, Ouředníček 2015). V této souvislosti můžeme zmínit například on-line nákupy potravin a jejich rozvážka a dále delokalizace práce, zábavy, komunikace apod. z fyzického do kyberprostoru. Vybavenost obcí službami a obchody také zřejmě nehraje tak velkou roli, jak bylo v minulosti usuzováno (Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011). Pro starší generaci zřejmě nehraje tak velkou roli dostupnost pracovních příležitostí. Výrazná je i disperze maloobchodu venkovských regionech. Význam těchto faktorů ale bude nutné ověřit hlubší empirickou analýzou.

Literatura

- CHAMPION, A. (2001): Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization. In: Paddison, R. ed.: *Handbook of Urban Studies*. London: Sage Publications, s. 143–161.
- ČERMÁK, Z. (1996): Transformační procesy a migrační vývoj v České republice. In: Hampl, M. a kol.: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, s. 179–197.
- ČERMÁK, Z. (2001): Vývoj migrační mobility v devadesátých letech v České republice. In: Hampl, M. a kol.: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 87–98.
- HOCHSTENBACH, C, MUSTERD, S. (2018): Gentrification and the suburbanization of poverty: changing urban geographies through boom and bust periods. *Urban Geography*, 39, č. 1, s. 26–53.
- NOVÁK, J., ČERMÁK, Z., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Migrace. In: Ouředníček, M. Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: *Atlas sociálně prostorové diferenciaci České republiky*. Praha, Nakladatelství Karolinum, s. 87–102.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 89B, č. 2, s. 111-125.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., ŠIMON, M. (2013): Současné změny migrační bilance nejmenších českých obcí. In: Svobodová, H. ed.: *Výroční konference České geografické společnosti. Nové výzvy pro geografii*. Masarykova univerzita, Brno, s. 246-255.
- OUŘEDNÍČEK, M., PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): *Migrace v Česku 2000–2013*. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Dostupné zde
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2013): Metodické problémy výzkumu a vymezení zón rezidenční suburbanizace v České republice. In: Ouředníček, M., Špačková, P., Novák, J. eds.: *Sub Urbs: krajina, sídla a lidé*. Academia, Praha, s. 309–332.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2016): *Zóny rezidenční suburbanizace 2013*. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2015): *Historické aspekty migrace v Česku*. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- SVOBODA, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2015): Flexibilita a lokalizace práce: přehled konceptuálních náhledů a jejich relevance pro výzkum metropolitních regionů v Česku. *Ekonomický časopis*, 63, č. 5, s. 465–485.
- ŠIMON, M. (2014): Exploring Counterurbanisation in a Post-Socialist Context: Case of the Czech Republic. *Sociologia ruralis*, 54, č. 2, s. 117–142.
- VAN DEN BERG, L., DREWETT, R., KLAASSEN, L.H., ROSSI, A., VIJVERBERG, C.H.T. (1982): *A Study of Growth and Decline*. Urban Europe. Vol. 1, Pergamon Press, Oxford.

Zdroje dat:

ČSÚ (2017): Databáze migrace v letech 2007–2016. Individuální anonymizovaná data o změnách trvalého a obvyklého bydliště na úrovni obcí České republiky. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2017): Databáze bytové výstavby v letech 2007–2016. Dokončené byty na úrovni obcí České republiky. Český statistický úřad, Praha.